สุขุบายธรรม

ธรรมเป็นอุบายให้เกิดความสุข

มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา

สุขุบายธรรม

ธรรมเป็นอุบายให้เกิดความสุข

มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา

การสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน หรือมีประโยชน์น้อยกว่า แคบกว่า เพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ใหญ่กว่า กว้างกว่า ดังสุภาษิตว่า "ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นสุขไพบูลย์ พึงสละสุขพอประมาณเสีย" หรือดังสุภาษิตว่า "พึงสละทรัพย์เพราะเหตุ (รักษา) อวัยวะอันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิต ก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม ก็พึงสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งสิ้น" จาคะต่างจากทาน ทานมุ่งผู้อื่น คือมุ่งให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ส่วนจาคะมุ่งตน คือมุ่งให้ตนได้รับประโยชน์ที่ยิ่งขึ้นไปกว่า แต่ถ้าทานกับจาคะไม่ได้มาคู่กัน ทานก็หมายถึงจาคะด้วย และจาคะก็หมายถึงทานด้วย

คนผู้คุมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ พึงตั้งอยู่ในปริจจาคะ คือถึงคราวพึงสละทรัพย์เป็นต้น จนชีวิตเลือดเนื้อ เพื่อรักษาธรรมตามหน้าที่ของตน ไม่เช่นนั้นหมู่ก็ดำรงอยู่ไม่ได้ คนผู้ทำหน้าที่ปกครองพึงเห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนเฉพาะตนหรือพวกพ้องของตน ถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนั้นด้วย มิหนำซ้ำกลับเอาประโยชน์ส่วนรวมมาเพื่อประโยชน์เฉพาะตนและพวกพ้องด้วย ผู้อยู่ในปกครองก็เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ หมู่ที่เป็นส่วนรวมก็ตั้งอยู่ไม่ได้ แม้เฉพาะตนที่อาศัยในส่วนรวมก็ตั้งอยู่ไม่ได้ด้วย แต่ที่ยังตั้งอยู่ได้ก็เพราะตนได้อาศัยส่วนรวมที่ยังดีอยู่ ในทางตรงกันข้าม ถ้าทุกฝ่ายยอมสละประโยชน์ส่วนเฉพาะตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ เช่น ในคราวมีข้าศึกศัตรู และเมื่อ

พิจารณาเห็นสมควร พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยอมสละพระชนม์ชีพเพื่อรักษาประเทศให้พ้นจากภัยพิบัติ ราษฎรก็ยอมสละแม้ชีวิตถวายเป็นราชพลีร่วมกันกับพระเจ้าแผ่นดินเพื่อรักษาประเทศชาติ ถ้อยทีต่างตั้งอยู่ในจาคะฉะนี้ จึงรักษาหมู่ให้ดำรงอยู่และให้เจริญ อนึ่ง เพื่อให้ตนและหมู่เจริญยิ่งขึ้นไปก็พึงสละส่วนที่ป้องกันความเจริญแม้ตนชอบ มุ่งปฏิบัติไปหาความเจริญโดยสามารถ หมู่ที่อยู่ด้วยกันก็ย่อมอยู่เป็นสุขมีความเจริญ ปริจจาคะ การสละบริจาค จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๓

๔. **อาชชวะ** ความเป็นผู้ซื่อตรง คือปฏิบัติซื่อตรง ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ปราศจากมายาสาไถย ไม่ปฏิบัติลวงกัน หรือหลีกเลี่ยงแอบแฝง ในทางการเมือง แม้ต้องมีซ่อนเงื่อนกันบ้าง ก็เพราะยังไม่เป็นฝ่ายเดียวกัน ถึงอย่างนั้นก็มีบางท่านกล่าวว่า ความตรงและความจริงเป็นนโยบายที่ดีที่สุด

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ ถ้าปฏิบัติไม่ตรงในการงานตามหน้าที่ และไม่ซื่อตรงต่อกันและกัน ก็จักเกิดความระแวงไม่เชื่อถือไว้วางใจกัน จะกระด้างกระเดื่องแตกร้าวกัน แม้ในหมู่ญาติและในหมู่มิตรก็เช่นนั้น เพราะฉะนั้น อาชชวะ ความเป็นผู้ซื่อตรง จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๔

คำนำ

เรื่อง **สุขุบายธรรม** นี้ ได้เรียบเรียงขึ้นโดยพระประสงค์ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ โดยได้ประทานแนวอธิบายธรรมะ ๑๐ ประการ ในทางที่เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติแก่บุคคลทุกจำพวก ซึ่งรวมกันอยู่เป็นประเทศชาติ ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง และทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง มีพระดำริเห็นว่า เพราะเหตุที่บุคคลผู้รวมกันอยู่เป็นประเทศชาติดังกล่าว จำต้องมีประมุขของประเทศชาติ ดังประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประมุข และในสมัยพุทธกาลและสมัยก่อนแต่พุทธกาล ประเทศชาติโดยมากมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติ โบราณบัณฑิตจึงได้ถวายธรรมะ ๑๐ ประการนี้แด่องค์พระประมุข และเรียกชื่อว่า ทศพิธราชธรรม สืบมา เพราะว่าเมื่อองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์ประมุขตั้งอยู่ในธรรมปฏิบัติธรรม ประชาชนทั้งปวงก็ย่อมปฏิบัติธรรมตาม ดังที่ได้มีพุทธภาษิตตรัสไว้ แปลความว่า เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งปวงย่อมไปตรงตามกัน ฉันใด ในหมู่

มนุษย์ก็เหมือนกัน เมื่อบุคคลผู้เป็นหัวหน้าตั้งอยู่ในธรรม ประพฤติธรรม คนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติธรรมตาม โดยนัยนี้ ธรรมะทั้ง ๑๐ ประการนี้ จึงเป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองทั้งหมด ทั้งองค์พระมหากษัตริย์และผู้ปกครองที่รองลงมา ดังที่เรียกว่ารัฐบาลและข้าราชการทั้งปวง ทั้งเป็นข้อปฏิบัติสำหรับประชาชนผู้อยู่ในปกครองทั้งหมดด้วย เมื่อเป็นดั่งนี้ จึงจะบังเกิดความสุขความเจริญด้วยกันทั้งหมด ฉะนั้น ธรรมะทั้ง ๑๐ ประการนี้ จึงเป็นธรรมะที่พึงปฏิบัติสำหรับบุคคลทุกฝ่ายอันรวมเป็นประเทศชาติ จึงได้ตั้งชื่อเรื่องว่า **สุขุบายธรรม** แปลว่า ธรรมะเป็นอุบาย (หรือนโยบาย) ให้เกิดความสุข

อาศัยแนวพระดำริดังกล่าว จึงได้เรียบเรียงเรื่องนี้ขึ้น แล้วได้นำถวายสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงตรวจ ครั้นได้ทรงตรวจถูกต้องตามพระประสงค์แล้ว จึงได้โปรดให้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ และโปรดให้ชื่อว่า **สุขุบายธรรม**

เนื่องจากธรรมะทั้ง ๑๐ ประการนี้ มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นข้อปฏิบัติในการปกครองและในการอยู่ร่วมกันดังกล่าวมาข้างต้น จึงได้นำมาแสดงในวันข้าราชการพลเรือน ๑ เมษายน ๒๕๒๗ และมูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนาได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นหนังสือธรรมะแจกในวันสงกรานต์ปี ๒๕๒๗ นี้

ขอถวายพระราชกุศล แด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ และขอให้ผู้ประพฤติธรรมทั้งหลาย จงถึงความเจริญในธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(สมเด็จพระญาณสังวร)
ประธานมูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา
วัดบวรนิเวศวิหาร

เมษายน ๒๕๒๗

สุขุบายธรรม

คนผู้รวมอยู่ด้วยกันเป็นหมู่ ย่อมมีความสัมพันธ์กันในหลายทาง เช่น ในทางปกครอง เพราะมีการปกครองร่วมกัน ในทางสกุล เพราะเป็นญาติสาโลหิตต่อเนื่องกัน ในทางเชื้อชาติหรือสัญชาติ เพราะมีสัญชาติร่วมกัน เป็นต้น แต่เมื่อกล่าวโดยส่วนรวม เพราะอยู่ด้วยกันเป็นหมวดหมู่ ก็จำต้องมีหัวหน้าเป็นผู้ปกครองฝ่าย ๑ มีผู้อยู่ในปกครองฝ่าย ๑ ผู้ปกครองมีหน้าที่ควบคุมหมู่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน เพื่อป้องกันศัตรูภายนอก ถ้าหมู่ใหญ่ก็ต้องมีผู้ช่วยรองลงมาตามสมควร ในบ้านก็มีพ่อบ้านแม่บ้าน จนถึงในประเทศก็มีพ่อเมืองคือพระเจ้าแผ่นดิน ประมุขแห่งประเทศ และมีผู้ช่วยรอง ๆ กันลงมา รวมเป็นรัฐบาลทำหน้าที่ปกครอง คนผู้อยู่ในปกครองตั้งต้นแต่ลูกบ้าน จนถึงลูกเมือง คือเป็นพลเมืองหรือราษฎรมีหน้าที่ปฏิบัติตามระเบียบที่บัญญัติไว้ ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ย่อมสัมพันธ์กันอยู่เสมอ ถ้าทั้ง ๒ ฝ่ายต่างตั้งใจปฏิบัติดีต่อกันตามหน้าที่ ก็จักอยู่ด้วยกันเป็นสุขตลอดไป แม้บุคคลคนเดียวก็มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้หลายฐานะ ในทางหนึ่งเป็นผู้ปกครอง แต่ในอีกทางหนึ่งเป็นผู้อยู่ในปกครอง ทุกคนย่อมสัมพันธ์กันอยู่ในทางปกครองฉะนี้ บรรดาคนผู้สัมพันธ์กัน

อยู่นี้ ถ้าทุกฝ่ายตั้งอยู่ในธรรม อันเป็นอุบายนำไปสู่ความสุข ความเจริญ ก็จักมีความเรียบร้อยสงบสุขและความเจริญ แต่ถ้าตรงกันข้าม คือปราศจากธรรมเป็นอุบายเช่นนั้น ก็จะมีความวุ่นวายเดือดร้อนทุกข์ยากและความเสื่อม ถ้าพิจารณาด้วยใจจริงก็จักเห็นจริง ถ้ามีคำแย้งว่า บัดนี้มีกฎหมายสำหรับบ้านเมือง และมีแนวสำหรับดำเนินการปกครองบ้านเมืองอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้ธรรม ก็พึงแก้ได้ว่า มีเท่านั้นยังไม่เพียงพอ เพราะกฎหมายเป็นข้อบังคับ จึงบังคับได้แต่ในขอบเขต จะบังคับให้คนเป็นคนดีโดยแท้จริงไม่ได้ แม้คนที่กฎหมายไม่ปรับว่าเขาทำผิด รับรองว่าไม่ผิด แต่ตามเป็นจริงเขาอาจทำผิด แต่ไม่ถูกลงโทษหรือไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะลงโทษได้ ก็ต้องถือว่าไม่ผิดตามกฎหมาย ส่วนตามหลักธรรม ผู้ประพฤติผิดก็ย่อมเป็นผู้ผิดอยู่ด้วยตัวเอง ผู้ไม่ประพฤติผิด ก็เป็นผู้ไม่ผิดอยู่ด้วยตัวเอง อนึ่ง กฎหมายเป็นของเปลี่ยนแปลงแก้ได้ตามความนิยมคิดเห็นของผู้ตั้ง ไม่ยืนตัวคงที่เหมือนธรรม ทั้งผู้บัญญัติกฎหมายเอง ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรมก็บัญญัติกฎหมายที่ไม่ถูกไม่ชอบออกมาบังคับ ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่ในปกครอง ถ้าตั้งอยู่ในธรรม ก็บัญญัติกฎหมายที่ถูกที่ชอบนำความสุขความเจริญแก่ผู้อยู่ในปกครอง แม้เมื่อบัญญัติออกมาแล้ว ผู้ใช้กฎหมาย ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรม ก็ละเลยไม่ใช้หรือจงใจใช้ในทางไม่ชอบ ถ้าตั้งอยู่ในธรรมจึงจะใช้ให้เป็น

ประโยชน์เป็นธรรม แม้ผู้อยู่ในปกครอง ถ้าไม่ตั้งอยู่ในธรรม ก็หลบหลีกละเมิด ถ้าตั้งอยู่ในธรรม จึงจักตั้งใจประพฤติ เพราะฉะนั้น กฎหมายตลอดถึงนโยบายจึงต้องมีธรรมเป็นหลัก จึงจักเป็นกฎหมายหรือนโยบายที่ดีที่ชอบ และนำผลดีคือสุข มาให้ แต่ถ้าตรงกันข้าม คือไม่มีธรรมเป็นหลัก หรือมีอธรรม เป็นหลัก ก็จักเป็นกฎหมายหรือเป็นนโยบายที่ชั่วที่ผิด และ นำผลชั่วคือทุกข์มาให้

ธรรมเป็นอุบายนำไปสู่ความสุขความเจริญ เรียกใน ที่นี้ว่า "สุขุบายธรรม" ได้มีมาเก่าก่อนพุทธกาล มีเรื่อง เล่าในชาดกว่า บัณฑิตในการนั้น ๆ ได้แสดงถวายแด่พระราชา ผู้ปกครองประชาชน จึงเรียกว่า ราชธรรม คือธรรมสำหรับ ท่านผู้ปกครองประชาชน ราชธรรมนี้มิใช่เป็นธรรมะเฉพาะ ท่านผู้ปกครองประชาชนชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมะ สำหรับผู้มีหน้าที่ปกครองทั่วไป ตั้งแต่ส่วนใหญ่ถึงส่วนน้อย เช่นหัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมะสำหรับผู้อยู่ในปกครอง ด้วย เพราะการปกครองจักดำเนินไปเรียบร้อยดี ผู้อยู่ใน ปกครองก็จำต้องประพฤติธรรมนี้ด้วยโดยฐานะ เพราะฉะนั้น ราชธรรมนี้จึงเป็นธรรโมบายกลาง ๆ ที่คนผู้อยู่รวมด้วยกัน เป็นหมู่เหล่า ตั้งต้นแต่ครอบครัว ๑ จนถึงเป็นประเทศหรือ ทั้งหมด พึงประพฤติเพื่ออยู่ด้วยกันเป็นสุขสงบและมีความเจริญ

สุขุบายธรรมนี้มี ๑๐ ประการ กล่าวโดยลำดับต่อไปนี้

๑. **ทาน** การให้ คือให้พัสดุสิ่งของ เช่น ผ้านุ่งห่ม ข้าวน้ำ ที่อยู่อาศัย ให้กำลังกาย เช่น ช่วยขวนขวายทำกิจการให้ ให้กำลังวาจา เช่น ช่วยพูดกิจการให้ ให้กำลังความคิด เช่น ช่วยคิด ช่วยแนะในกิจการให้ ให้กำลังปัญญา คือ ให้ความรู้ด้วยกุศลเจตนา มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เพื่อบูชาคุณก็ดี เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ก็ดี พัสดุสิ่งของ กำลังกาย กำลังวาจา กำลังความคิด กำลังปัญญา เหล่านี้เป็นวัตถุทาน พัสดุที่พึงให้ ในที่ทั่วไป วัตถุทานมุ่งเอาพัสดุสิ่งของโดยมาก ในที่บางแห่งมีแสดงถึงธรรมทาน การให้ธรรม คือกล่าวธรรมให้ฟัง คู่กับวัตถุทาน การให้โอวาทหรือคำสั่งสอน ก็จัดเข้าในธรรมทาน

คนผู้เป็นหัวหน้าปกครองหมู่ชนเมื่อตั้งอยู่ในทาน จึงปกครองหมู่ชนให้เป็นไปได้ดี เช่น มารดาบิดา พ่อบ้านแม่บ้าน ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ให้ผ้า ให้อาหารเป็นต้น แก่บุตรธิดา และแก่คนที่รวมกันอยู่ในครอบครัว บุตรธิดาผู้อันมารดาบิดาบำรุงเลี้ยง จึงดำรงชีวิตถึงความเจริญเติบใหญ่ขึ้นมาได้ และคนในครอบครัว เมื่อได้รับทำนุบำรุงจากพ่อบ้านแม่บ้าน จึงรวมกันอยู่ได้ แม้ในหมู่ที่ใหญ่ขึ้นไปจนถึงประเทศชาติก็เช่นเดียวกัน พ่อเมือง พระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐบาล เมื่อตั้งอยู่ในทาน จึงปกครองเมืองให้เป็นไปได้ดี ไม่ขัดข้อง พึงเห็นเช่นพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานพระราชทรัพย์ในการบำบัดทุกข์

บำรุงสุขของราษฎร รัฐบาลจ่ายให้แก่ข้าราชการ ตลอดถึงจ่ายบำรุงกิจการนั้น ๆ ที่นั้น ๆ เพื่อให้ได้ความสะดวกและความสมบูรณ์แก่ราษฎรตามสมควร และเป็นไปโดยธรรม แต่ถ้าให้บุคคลที่ไม่สมควรจะได้ เป็นไปโดยอธรรม เช่น ให้สินจ้างเพื่อกรรมที่ไม่ชอบ เป็นต้น ไม่จัดเป็นทาน แม้ผู้อยู่ในปกครอง ก็ต้องตั้งอยู่ในทาน เช่น ราษฎรก็ต้องเสียภาษีอากรให้แก่บ้านเมืองหรือประเทศชาติ ไม่เช่นนั้นพระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐบาลก็จักไม่มีทรัพย์ของแผ่นดินจับจ่ายบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร ในครอบครัว บุตรธิดาเมื่อเติบใหญ่แสวงหาทรัพย์ได้ ก็ต้องนำมาบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาผู้ถึงความชรา ถึงท่านจะมีเพียงพอแล้ว บุตรธิดาที่ดีก็ไม่ละเลย คอยแสวงหาโอกาสบำรุงบูชาท่านตามสมควร ในระหว่างญาติกับญาติ มิตรกับมิตร เป็นต้น ก็พึงให้แก่กันแลกันตามสมควร แต่การให้นั้น ถ้าให้ในทางที่ผิด เช่น ราษฎรให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่ ก็ไม่จัดเป็นทาน ต่อเมื่อให้ในทางที่ถูก เช่น เสียภาษีอากรตามพิกัด ให้ทรัพย์ ให้กำลังกายเป็นต้น ช่วยราชการตามกิจตามสมัย และให้ด้วยทรัพย์ที่ขยันแสวงหาได้มาโดยชอบธรรม ดังที่ท่านแสดงว่า "ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร รวบรวมมาด้วยกำลังแขนเหงื่อหยดย้อย ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม" จึงเป็นทาน

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ เมื่อตั้งอยู่ในทาน ทั้งฝ่ายผู้ทำหน้าที่ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง จึงอยู่ด้วยกัน

เป็นสุข ไม่แร้นแค้นขัดข้อง ทานจึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๑

๒. ศีล การประพฤติดีประพฤติชอบ ศีลในทางการปกครอง คือการสมาทานประพฤติตามกฎหมายระเบียบจารีตประเพณีอันดีงาม ในทางพระพุทธศาสนา อย่างต่ำคือศีล ๕ อันสามัญชนทั่วไปพึงสมาทานรักษา กล่าวรวมกัน คือเว้นจากผลาญชีวิตของกันและกัน (ทางศาสนาเว้นตลอดถึงสัตว์มีชีวิต) เว้นจากการถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ยินยอมให้ เว้นจากประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย อันเป็นฐานแห่งความประมาท

ศีล ๕ ประการนี้มีมาเก่าก่อนพุทธกาล ท่านแสดงว่าพระเจ้าจักรพรรดิ์ผู้เป็นพระราชาเอกแห่งแผ่นดินทั้งสิ้น ได้ทรงสมาทานรักษา และทรงประกาศให้ราษฎรในจักรวรรดิ์ทั้งสิ้นสมาทานรักษา ศีล ๕ นี้จึงเป็นศีลในทางปกครอง หรือกฎหมายปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ์ แม้ในบัดนี้ ถึงมีกฎหมายอยู่มากแล้ว ก็ต้องอาศัยศีลอุปการะอยู่ แต่บัญญัติผ่อนลงตามที่เห็นสมควร และอาจยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขตามความเหมาะสม ผู้ปกครองที่ไม่ตั้งอยู่ในศีลย่อมประพฤติทุจริต ทำผู้อยู่ในปกครองให้เดือดร้อนด้วยอธรรมปราศจากเมตตากรุณา ฝ่ายผู้อยู่ในปกครองที่ปราศจากศีลก็ทำตนให้เป็นคนชั่ว เป็นผู้ร้าย ประพฤติทุจริต ก่อให้เกิด

เดือดร้อนต่าง ๆ ทั้งแก่ผู้อยู่ในปกครองด้วยกัน ทั้งแก่ผู้ปกครอง ทำให้ไม่เป็นอันประกอบอาชีพและให้เจริญ เพราะฉะนั้น ศีลจึงจำปรารถนาสำหรับคนผู้รวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ ทุกฝ่าย ถ้าต่างตั้งมั่นอยู่ในศีล บ้านเมืองก็จะถึงความสงบสุขราบคาบ ปราศจากโจรภัย จนถึงทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน ดังคำว่า "นิรัคคละ" ไม่ต้องลงกลอนประตูและยังโภคผลให้เกิดบริบูรณ์

มีเรื่องเล่าในชาดกว่า ในรัฐหนึ่ง พระราชาและชาวเมือง ตั้งอยู่ในศีล ฝนตกดี ข้าวกล้าก็เกิดบริบูรณ์ ในอีกรัฐหนึ่ง เกิดฝนแล้ง ข้าวเสียหาย เกิดทุพภิกขภัย พระราชาแห่งรัฐนั้น จึงส่งทูตไปขอช้างเผือกจากพระราชาแห่งรัฐที่มีฝนดีข้าวดี เพราะเข้าใจว่าคงเป็นเพราะช้างเป็นเหตุ เมื่อได้ช้างแล้ว ฝนก็ยังคงแล้งอยู่ตามเดิม จึงส่งทูตไปถามถึงเหตุอีก ฝ่าย พระราชาแห่งรัฐที่มีฝนดีนั้น เมื่อทรงพิจารณาก็เห็นแต่ศีลที่ พระองค์และชาวเมืองปฏิบัติ จึงประทานศีลไป พระราชา แห่งรัฐที่ฝนแล้งนั้น ก็ทรงสมาทานศีลและชักชวนชาวเมือง ให้สมาทานศีลทั่วกัน ฝนก็ตกดี ข้าวกล้าก็งอกงามไพบูลย์ เรื่องนี้เมื่อพิจารณาดูก็จักพอเห็นเค้าเงื่อน เพราะเมื่อคนต่าง ตั้งอยู่ในศีลด้วยกัน ก็พากันอยู่เย็นเป็นสุข ประกอบการต่าง ๆ ได้สะดวก ศีลจึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชน ผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๒

๓. **ปริจจาคะ** การสละบริจาค เรียกว่าจาคะก็ได้ คือ

๕. มัททวะ ความเป็นผู้อ่อนโยน คือความมีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่ำเสมอไม่กระด้างดูหมิ่นผู้อื่น เพราะชาติ โคตร ยศ ทรัพย์ เป็นต้น และอ่อนโยนไปตามเหตุผล ตามความสมควร ดังที่เรียกว่า "การณวสิกะ เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ" เมื่อมีบุคคลแม้ต่ำกว่าตักเตือนด้วยถ้อยคำที่ประกอบด้วยเหตุผล ก็ไม่ห้ามปรามคัดค้าน พิจารณาโดยถ้วนถี่ ถ้าดีชอบก็อนุโมทนาอนุวัตรตาม ไม่ถือดื้อรั้น ถ้าไม่ดีไม่ชอบก็ไม่ถือเอา คุณข้อนี้ทำให้ผู้ใหญ่และผู้น้อยเป็นที่นับถือของกันและกัน ยังหมู่ให้ดำเนินไปได้โดยสวัสดี เพราะฉะนั้น มัททวะ ความเป็นผู้อ่อนโยน จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๕

๖. ตบะ โดยพยัญชนะแปลว่าแผดเผา โดยมากท่านใช้เป็นชื่อของความเพียร จึงแปลว่า ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผา (ความเกียจคร้าน) ใช้เป็นชื่อธรรมอื่นอีกบ้าง ตามลัทธิพราหมณ์แสดงว่า "ตบะของพราหมณ์ คือการเล่าเรียนพระเวทย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ตบะของกษัตริย์ คือการคุ้มครองไพร่ฟ้า ประชาชน ตบะของเวสสะคือไวศยะ คือการทำบุญให้ทานแก่พราหมณ์ ตบะของศูทร คือการรับใช้ ตบะของฤษี คือการกินอาหารที่เป็นผัก มีคำในคาถา ๑ แสดงว่า "พระอาทิตย์มีตบะในกลางวัน พระจันทร์มีตบะในกลางคืน" ตามนัยเหล่านี้ ตบะ

หมายถึงการตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านและทำการผิดหน้าที่ แต่ทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงทำ อันเป็นกิจดีกิจชอบ ให้สม่ำเสมอ และให้ยิ่งขึ้น ผู้บำเพ็ญตบะให้บรรลุถึงความสำเร็จ ย่อมเป็นผู้มีตบะ ปรากฏเป็นผู้มีสง่า เป็นที่ยำเกรง ดังที่พูดกันว่า "มีตบะเดชะ"

คนผู้รวมกันอยู่เป็นหมู่ ต้องมีตบะ คือใครมีหน้าที่ฐานะอย่างใด ก็ปฏิบัติไปอย่างนั้นให้ดีให้เหมาะแก่หน้าที่ฐานะ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ผู้ปกครองเขา ก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองให้ดีให้สมบูรณ์ เมื่อเป็นผู้อยู่ในปกครอง ก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในปกครอง และตั้งอยู่ในธรรมอันควรแก่ฐานะ เมื่อปฏิบัติดีอยู่ด้วยกัน ก็เป็นผู้มีตบะอยู่ด้วยกัน เป็นที่ยำเกรงของกันและกัน แต่ถ้าตรงกันข้าม คือผู้มีหน้าที่ปกครองไม่ปกครองให้ดี ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้อยู่ในปกครอง ผู้มีหน้าที่อยู่ในปกครองไม่ประพฤติดีตามหน้าที่ ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้ปกครอง รวมความว่า ผู้มีหน้าที่ฐานะอย่างใด ไม่ปฏิบัติให้สมกับฐานะหน้าที่อย่างนั้น ย่อมเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนหมดความนับถือ ต้องตกจากฐานะของตน มีคำกล่าวไว้ในมหาสุตโสมชาดกว่า

"พระราชาผู้เอาชนะบุคคลที่ไม่ควรชนะ ไม่ชื่อว่าพระราชา
เพื่อนผู้เอาชนะเพื่อน ไม่ชื่อว่าเพื่อน
ภริยาผู้ไม่ยำเกรงสามี ไม่ชื่อว่าภริยา
บุตรผู้ไม่เลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า ไม่ชื่อว่าบุตร

สภาที่ไม่มีสัตบุรุษ (ผู้สงบ) ไม่ชื่อว่าสภา

ผู้ไม่พูดเป็นธรรม ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ

ผู้ละราคะ โทสะ โมหะ เสียได้ (เพียงสงบก็ยังดี) พูดเป็นธรรม ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ"

เหตุฉะนี้ ตบะจึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๖

๗. **อักโกธะ** ความไม่โกรธ คือไม่แสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ตลอดถึงไม่พยาบาท คือไม่มุ่งร้ายผู้อื่น

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ จำต้องมีกระทบกระทั่งกันบ้าง เมื่อข่มใจไว้ไม่ได้ เกิดโกรธขึ้งต่อกันขึ้นและผูกโกรธไว้ ก็เป็นสมุฏฐานให้เกิดโทสะความประทุษร้ายกันทางใจก่อน แล้วก็ประทุษร้ายกันทางกายและวาจาสืบไป ทำให้อยู่ด้วยกันไม่เป็นสุข ต่อเมื่อรักษาใจข่มใจไว้ไม่ให้เกิดโกรธขึ้น หรือเมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ ไม่ปฏิบัติลุอำนาจแห่งความโกรธ จึงจักอยู่ด้วยกันด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นสุข ความไม่โกรธจักมีได้ก็เพราะมีเมตตาหวังความสุขความเจริญแก่ตนและต่อกันและกัน คนที่เป็นหัวหน้า เป็นผู้ปกครองก็ตาม เป็นผู้อยู่ในปกครองก็ตาม เมื่อแสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ก็แสดงว่าตนเองลุอำนาจของความโกรธ กิริยาที่แสดงความโกรธออกมานั้น ก็ไม่งดงาม น่าเกลียดน่าชัง ถ้าเอากระจกเงาส่องดูหน้าตนใน

เวลาโกรธจะเห็นได้ เพราะฉะนั้น อักโกธะ ความไม่โกรธ จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๗

๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือความไม่ก่อทุกข์แก่ผู้อื่น ด้วยเห็นเป็นสนุก เพราะอำนาจโมหะ เช่น ยิงนก ตกปลาเล่น

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ ทั้งผู้ปกครอง ทั้งผู้อยู่ในปกครอง จะอยู่ด้วยกันได้เป็นสุข ก็เพราะไม่เบียดเบียนกัน โดยเฉพาะผู้ปกครอง จึงจำต้องอาศัยเก็บภาษีอากรจากราษฎรผู้อยู่ในปกครอง เพื่อจ่ายบำรุงประเทศ และต้องเกณฑ์กำลังแรงบ้างในคราวที่จำเป็น แต่ถ้าเก็บและเกณฑ์รุนแรง อันเป็นการรีดเกินสมควร ราษฎรผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนระส่ำระสาย อยู่ไม่เป็นสุข มีเรื่องครั้งโบราณกาลว่า ผู้อยู่ในปกครองถูกผู้ปกครองเบียดเบียน ต้องอพยพไปอยู่ต่างถิ่นก็มี ความไม่เบียดเบียนจักเป็นไปได้ก็ต้องอาศัยกรุณาเป็นเบื้องต้น ดังเช่นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงมีพระมหากรุณาต่อประชาชน จึงไม่เบียดเบียนประชาชน ทรงปกครองดังบิดาปกครองบุตร จึงเกิดความอยู่ร่มเย็นเป็นสุขทั่วไป เหตุฉะนี้ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๘

๙. ขันติ ความอดทน คืออดทนต่ออารมณ์ที่มายั่วให้

เกิดโลภะอยากได้บ้าง ที่มายั่วให้เกิดโทสะโกรธเคืองจนถึงพยาบาทมุ่งร้ายบ้าง ที่มายั่วให้เกิดโมหะหลงงมงายบ้าง หรืออดทนต่อโลภะ โทสะ โมหะ นั้นเอง เมื่อมีอารมณ์เช่นนั้นมาประสบให้เกิดอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียน ก็อดทนเอาไว้ในใจ ไม่ยอมแสดงความวิกลวิการอันชั่วร้ายทางกายวาจาออกไปด้วยอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ อีกนัยหนึ่ง อดทนต่อทุกข์ มีเย็นร้อนเป็นต้น อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่วไม่เป็นที่ชอบใจ อดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้น

คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ ต้องประสบอารมณ์ต่าง ๆ มาก ถ้าไม่ตั้งอยู่ในขันติ ยอมให้ โลภะ โทสะ โมหะ ฉุดชักไป ก็จักเกิดวิวาทแก่งแย่งและวุ่นวายอย่างอื่นอีกมาก ไม่มีสงบเรียบร้อยเป็นสุข ถ้าตั้งอยู่ในขันติ ก็ได้ผลตรงกันข้าม คืออยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข ผู้มีขันติจึงงามเพราะมีอาการสงบ เมื่อรวมกันเข้าเป็นหมู่ ก็เป็นหมู่ที่งาม เพราะมีความสงบสุข เหตุฉะนี้ ขันติความอดทน จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกัน ข้อ ๙

๑๐. อวิโรธนะ ความไม่ผิด สำหรับธรรมชั้นนี้ควรหมายความว่า รู้ว่าผิดแล้วไม่ทำ คือไม่ยอมทำผิดทั้งรู้ ผิดในที่นี้หมายถึงผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่น ผิดจากความยุติธรรมด้วยอำนาจอคติ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงไม่ผิดจากความเป็นปกติ คือประสบความเจริญหรือความเสื่อมก็รักษาอาการ

คงที่ ไม่ให้ขึ้นลงเพราะยินดียินร้ายก็ได้

คนสามัญทั่วไป ในชั้นต้นยังทำผิดอยู่เพราะไม่รู้ว่าผิด ถ้ายอมปล่อยไปเช่นนั้น ไม่ศึกษา ผู้ปกครองผู้เป็นหัวหน้า เมื่อทำผิดด้วยอำนาจชอบรักบ้าง ด้วยอำนาจชังบ้าง ด้วยอำนาจหลงบ้าง ด้วยอำนาจกลัวบ้าง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ ผู้อยู่ในปกครองเมื่อทำผิดเช่นนั้น ผู้อยู่ในปกครองด้วยกัน ตลอดถึงผู้ปกครองเอง ก็เดือดร้อนอยู่เป็นทุกข์ แต่ถ้าผู้ปกครองผู้เป็นหัวหน้ามีใจเป็นธรรม มุ่งความถูก พยายามศึกษาพิจารณาให้รู้จักผิดและชอบ แล้วพยายามทำการงานให้ถูกตามคลองธรรม ไม่ให้ผิด และแนะนำพร่ำสอนผู้อยู่ในปกครองให้ประพฤติเช่นนั้นด้วย ผู้อยู่ในปกครองก็พยายามทำให้ถูกตามคลองธรรมไม่ให้ผิด ต่างฝ่ายต่างก็อยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข เหตุฉะนี้ อวิโรธนะ ความไม่ผิด จึงเป็นสุขุบายอันจำปรารถนาแห่งประชุมชนผู้อยู่ด้วยกันเป็นข้อครบ ๑๐

รวมเป็น ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล ปริจจาคะ อาชชวะ มัททวะ ตบะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ

ธรรม ๑๐ ประการนี้ พระอาจารย์แต่ปางก่อนกล่าวอ้างว่า เป็นราชธรรม คือธรรมสำหรับพระราชาผู้ปกครองมี ๑๐ อย่าง จึงเรียกว่า ทศพิธราชธรรม แต่ถ้าพิจารณาด้วยดีจักเห็นได้ว่าเป็นธรรมสำหรับผู้อยู่ด้วยกันเป็นหมู่ และแยก

เป็น ๒ คือ ผู้ปกครองฝ่าย ๑ ผู้อยู่ในปกครองฝ่าย ๑ ผู้ปกครองถ้าตั้งอยู่ในธรรมเหล่านี้ก็เป็นผู้ปกครองที่ดี ผู้อยู่ในปกครองถ้าตั้งอยู่ในธรรมเหล่านี้ก็เป็นผู้อยู่ในปกครองที่ดี ต่างรวมกันอยู่เป็นสุขและมีความเจริญ ตั้งแต่ในครอบครัวหนึ่ง ๆ จนถึงประเทศชาติและโลก ท่านแสดงว่าพระเจ้าจักรพรรดิทรงมีธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้บริบูรณ์ จึงเป็นผู้ปกครองที่ดี และไม่รุกรานผู้อื่นด้วยอำนาจ เพราะปกครองดีด้วยธรรมเหล่านี้เป็นอุบาย (นโยบาย) ทุกประเทศจึงสวามิภักดิ์ยอมอยู่ในปกครอง ที่ท่านเรียกว่า ปกครองด้วยธรรม ไม่ใช่อำนาจและต่างก็มีสุขมีเจริญร่วมกันทั้งหมด

อนึ่ง บุคคลผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่นั้น ถ้าตั้งใจประพฤติธรรมทั้ง ๑๐ นี้ต่อกัน ก็ชื่อว่าทำมนุสสธรรมให้เกิดมีขึ้นในตน ทำตนให้เป็นมนุษย์ด้วยประพฤติมนุสสธรรมต่อกันและกันด้วย สมควรแก่ความที่เกิดมาเป็นมนุษย์โดยชาติแท้ เพราะธรรม ๑๐ ประการนั้น เป็นมนุสสธรรม ธรรมสำหรับมนุษย์ เป็นเทวธรรม ธรรมสำหรับเทวดา และเป็นบุญ เพราะเป็นเครื่องชำระล้าง คือกำจัดธรรมส่วนชั่วที่ตรงกันข้าม เมื่อชาตินี้มีความประพฤติมนุสสธรรม เทวธรรมอยู่แล้ว ชาติหน้าต่อไปก็เป็นอันหวังได้ว่า คงเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา ตามสมควรแก่ความประพฤติหย่อนหรือยิ่ง แต่ถ้าประพฤติตรงกันข้ามกับธรรม ๑๐ ประการนั้นแล้ว ชาติหน้าต่อไป ถึงไม่ปรารถนา

ก็คงได้ชาติที่ทรามกว่ามนุษย์ เพราะธรรมกับอธรรมแล เป็นเหตุ เหมือนดังวันนี้เราประพฤติอย่างไร พรุ่งนี้ก็คงเป็นอย่างนั้น สมตามความในพระบาลีว่า

"ธรรมและอธรรมมีวิบากไม่เหมือนกัน อธรรมย่อมนำไปในนิรยะ ธรรมย่อมให้ถึงสุคติ"

เหตุนี้ คนผู้อยู่ด้วยกันรวมกันเป็นหมู่ ตั้งแต่หมู่น้อยจนถึงหมู่ใหญ่ จึงสมควรยิ่งที่ถือธรรมเหล่านี้เป็นสุขุบายธรรม ธรรมเป็นอุบายแห่งสุข ประพฤติปฏิบัติทั่วกันเทอญ

ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โรงพิมพ์ **ชวนพิมพ์**

469 ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ
นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ 2527 โทร. 2822114,2810541